

kapcsolódó „pragmatika” szintjén is birtokba vette: ezért tudja megtalálni az irodalom gazdag tárházából a leginkább odaillő példát minden felmerülő szövegtani jelenséghez kapcsolódóan. Balázs a maga megszokott humorával — sőt nemegyszer elének bukkanó öniróniájával — gyakran említette sokunknak szóban: „csak dicsérjete, nincs az a dicséret, amit el ne tudnék viselni”. De mi ezt a kijelentést a maga betűszerinti formájában nem vesszük komolyan, mivel jól tudjuk, hogy Balázs a bírálatot is mindig pozitív hozzáállással fogadja. Nos, amit a kötetről egyáltalán mondhatunk bírálatként, az talán az, hogy matematikai nyelvészeti vonatkozásokat csak kis mértékben találunk benne. Ha megnézzük jónéhány összefoglaló külföldi szövegtan anyagát (DRESSLER, PETŐFI SÁNDOR JÁNOS idevágó műveit, a SZABÓ ZOLTÁN szerkesztésében megjelent „A szövegvizsgálat új útjai” című gyűjteményt stb.), akkor éppen ezen vonatkozások erőteljes érvényesülését láthatjuk e kötetekben. Igaz, hogy ugyanakkor ezek alig rendelkeznek az itt bemutatott irodalmi-stilisztikai vonatkozások gazdag anyagával. Az egyes fejezetekre lebontva is lehetett volna bizonyos matematikai-statisztikai megfigyeléseket tenni. E vonatkozások csekély számát azonban menti az a körülmény, hogy a kötet elsősorban a Gondolat Könyvkiadó olvasóihoz, a művelt közönséghez és csak bizonyos áttétellel a szakemberekhez, szaknyelvészekhez szól.

Balázs könyvének különös értékeként kell számon tartani azt a tényt, hogy ő ismeretterjesztési feladatnak is kitűnően meg tudott felelni. Különösen a szakkérdések bemutatását megvalósító részben nagy értéke a kötetnek a könnyedebb, közvetlenebb stílusbeli hang. Mindent összevéve BALÁZS fenti kötete nélkülözhetetlen segédkönyve a hazai nyelvtudománynak; eredményeit nem hagyhatjuk figyelmen kívül, sem akkor, ha a modern leíró nyelvészet, sem ha a hagyományos, történeti nyelvészet oldaláról közelítünk.

BÜKY BÉLA

Tarnai Andor, „A magyar nyelvet írni kezdik”. Irodalmi gondolkodás a középkori Magyarországon

Akadémiai Kiadó, Bp., 1984. 345 l.

Középkori írásbeliségünk és művelődésünk kutatása az utóbbi időben örvendően fellendült, s a részeredmények gyarapodása összefoglaló műveket is megérlelt. Ilyen MEZEY LÁSZLÓ művelődéstörténeti összegzése (Deákság és Európa), BENKŐ LORÁND nyelvtörténeti monográfiája (ÁrpSzöv.) s részben BALÁZS JÁNOS nyelvfilozófiai, stílus- és művelődéstörténeti kérdéseket tárgyaló tanulmánygyűjteménye (Magyar deákság). Ezekhez csatlakozik TARNAI ANDOR monográfiája: „A magyar nyelvet írni kezdik” (a cím Beatus Rhenanus német humanista latin mondatát idézi), amely az irodalomkritika szempontjából tekinti át középkori írásbeliségünket. Az említett munkák közel azonos időben készültek (kézirátát Tarnai 1976 tavaszán zárta le), így a jeles szerzők egymás eredményeit már nem vehették figyelembe.

TARNAI célja az, hogy a magyar nyelvű irodalom művelése során vallott elméleti nézeteket a kezdetektől rendszeresen feltárja. Azt keresi tehát, milyen elvi követelményeket tartottak szem előtt a szó- vagy írásbeli művek létrehozói, s mit várt el tőlük a közönség. Az ilyen szabályok tudatos alkalmazása, illetőleg rendszerré alakítása képezi az ún. irodalmi gondolkodást, s ennek a vizsgálata természetesen számos nyelvi kérdéssel is összefügg.

A fenti cél megvalósítása a középkorra vonatkozóan is igen sokrétű feladat. Egyrészt, mivel a teoretikus gondolatok megjelenését, hatását ebben az időszakban főleg

közvetett úton lehet feltárni, másrészt, mert előbb a magyar nyelvű írásbeliségnek mintát adó latin művek irodalomkritikai értékelését kell elvégezni. TARNAI könyvének alapvető erénye, hogy a témát komplex szemlélettel, a kor egész szellemi életébe beágyazva közelíti meg. Nagy körültekintéssel vesz számba és kritikailag értékeli minden olyan tényezőt, amely a középkori latin és magyar írásbeliségünket formálta. Így a társadalmi és művelődési viszonyokat, az írásbeliséget hordozó literátus réteg összetételét, iskolázottságát (tankönyvek, szótárak, olvasmányok stb.), a szó- és írásbeliség szerepét e viszonyok közt, illetőleg magukat az írásműveket, a belőlük kihámozható irodalmi szakismeretet. A szerző módszerének egyik alaptétele az is, hogy a magyar szövegeket mindig latin megfelelőjükkel összehasonlítva vizsgálja. Többször utal idegen (német, francia, környező szláv) példákra is párhuzamként. A sokoldalú megközelítéssel és alapos vizsgálatokkal nyert — gyakran így is töredékes — adatokat fegyelmezett intuícióval összegzi, úgy, hogy azok az olvasó számára általában meggyőzően rendeződnek egységbe. A korábbi szakirodalomnak több olyan megállapítását helyesbíti is, amelyben a hiányos adatok túlértékelése vagy a latin forrás mellőzése hibás véleményhez vezetett.

A könyv az Előszót (7—8) követően három fejezetre tagolódik: I. Az irodalom meghonosodása (9—35, Jegyzetek: 35—47), II. Az irodalomtudomány kibontakozása (48—155; Jegyzetek: 155—225), III. A magyar nyelv a latinság iskolájában (227—284); Jegyzetek: 284—327). A kötetet Rövidítések jegyzéke (328—31) és Névmutató (332—45) zárja. Amint a terjedelmi arányokból is látszik, a főszöveg elsősorban a tanulságok, eredmények tömör — nem szakembernek néha túlságosan is szűkszavú — rendkívül szabatos összefoglalását tartalmazza, s a bizonyító adatok részletezése vagy említése pedig sokszor a jegyzetekben kapott helyet.

Az első két fejezet a latin teoretikus irodalom hazai meghonosodását és továbbélését dolgozza fel, s ezzel körvonalazza azt az irodalmi rendszert, amelyen a magyarban kialakult szokások, majd szabályok alapultak. Az első fejezet a XIII. sz. elejéig, a második onnan a középkor végéig (az 1530-as évekig) kíséri figyelemmel ezt a folyamatot. A középkori állapot zavartalan tükrözése érdekében azonban a reneszánsz kezdeti szakaszára már nem tér ki.

Az irodalom elméleti szférájának a megjelenése nálunk a latin nyelvűséghez köthető: a latin mint nemzetközi irodalmi nyelv egy régtől kidolgozott szabályrendszert hordozott és hozott magával. TARNAI bemutatja, hogy az első, jól felkészült írónknál nyilvánvalóan kitapintható elméleti érdeklődés jegyei a kora középkori társadalom alacsony írásszükséglete miatt összefüggő gondolatrendszerre még sokáig nem válhattak. A latin szakismeretek közül viszont már a kezdetekben a kor tudományosságának megfelelő szinten alkalmazták a magyar nyelvre az etimologizálást.

Az első fejezetben említett nyelvi vonatkozásokhoz néhány apróbb kiegészítést fűznék. Az irodalmi terminológia története szempontjából érdemes lett volna megjegyezni, hogy az ótörök eredetű *ír* szavunknak eredeti jelentése a 'fest' is, a *betű*-nek (10) az eredeti értelme pedig az 'írás' volt (l. TESz.). A kora középkor nyelvszemléletének változásakor írja TARNAI (22), hogy a nemzeti nyelveket a latinnal szembeállítva barbárnak tartották. Első gestafónk is így nyilatkozott pl. a németről és az olaszról, azt azonban nem látjuk, milyenek tartotta saját anyanyelvét, vö.: „[Péter király] *bona terre . . . cum Teutonicis beluina feritate rugientibus et cum Latinis grundinum garrulitate murmurantibus devorabat*” (42). Érdemes lett volna idézni vagy utalni arra, hogy IFJ. HORVÁTH JÁNOS szerint a gestafó az „állati vadsággal üvöltöző” németeket és a „fecskék csivitelésével fecsegő” olaszokat nem a latinhoz, hanem (nemzeti sérelmekről is befolyásolva) valószínűleg a magyarhoz képest szólja le. Erre mutat a német és az olasz hangzásának a megítélése; az előbbi a magyar fülnek túlságosan kemény, az utóbbi pedig lágy (vö. MNy. LI, 153). Szintén az első gestafó kapcsán jegyzi meg a szerző, hogy mivel az a Scythiából

jött magyarok nyelvét nem nevezi szkítának, a magyar nyelv rokonításáról valószínűleg nem alakult még ki vélemény. Az, hogy a gestairó nem kapcsolta össze a magyar és a szkíta nyelvet, főképp pedig az, hogy a nyelvrokonságról nem nyilatkozott, nem különös. A középkor végéig nemesak nálunk, másutt sem igen nyilatkoznak a mai értelemben vett nyelvrokonságról, Európa-szerte a „bábeli” felfogás az uralkodó, miszerint minden nyelv tulajdonképpen a héberből származik (vö. pl. HEGEDÜS, NytudÉrt. 56. sz. 16).

A monográfia második, legterjedelmesebb fejezete a XIII–XV. sz.-ban követi nyomon a hazai latin nyelvű irodalom építményének fokozatos bővülését (oklevélírás, prédikáció, liturgikus művek, magyar szentek legendái, rendi krónikák), s módszeresen fejti ki a források irodalomelméleti vonatkozásait. Ugyanakkor jól kiemeli TARNAI azokat a mozzanatokat, amelyek a magyar nyelvűség értékelését is előmozdították (pl. az obszerváns ferencesek rendi krónikájában felmerülő nemzeti gondolat és népszemlélet). A korszak vége felé a gyakorlati igények a teoretikus ismeretek hazai összefoglalásait is létrehívták (latinul), érthetően először a leggyakrabban művelt területeken: az oklevélírásra és az egyházi beszédre vonatkozóan. Az irodalomtörténet-írás is elért a korszak végén arra a fokra, hogy a pálos Gyöngyösi Gergely rendi krónikájában külön fejezetet szánt egy kortárs költő munkásságának.

TARNAI a középkori szövegtörténetben két alaptípust különít el: „nyitott” és „zárt” szövegeket. Az előbbiben a művek részletei, az egyes motívumok a körülmények változásai szerint szabadon variálódva öröklődnek (pl. krónikáink), az utóbbiban a szöveg már változatlanul hagyományozódik. A középkor első felét a „nyitott” szövegtípus jellemzi, s ez az időszak az irodalomtörténetírás szempontjából az írásos hagyományok korának minősül. A szövegek zártságához, s ezzel együtt az írásos hagyományok irodalomtörténeti hagyománnyá válásához vezető folyamat a XIII. sz.-tól észlelhető. A latinból fordított magyar szövegeket érthető módon általában a szóbeliség felé nyitottnak kell tekinteni, mert hangos felolvasásra, elmondásra készültek, s a közönség igényei sem voltak nagyok. Ez indokolja, hogy TARNAI a magyar nyelvű írásosság egészét a szó- és írásbeliség viszonyának összefüggésében ábrázolja.

A monográfia legizgalmasabb része az „A magyar nyelv a latinság iskolájában” c. fejezet, amelyben a szerző a magyar nyelvű frászművekben megfogható kritikai gondolkodást keresi különböző szövegtípusok — archaikus szövegek, mint a miatyánk, a tízparancsolat stb., katekétikus szövegek, prédikációk, levelek — elemzése, illetőleg a magyar nyelvű irodalmi működés összefoglaló áttekintése során.

A középkori írott magyar nyelv megítélésében TARNAI HORVÁTH JÁNOS máig mérvadó véleményéből indult ki, s azt úgy fejlesztette tovább, hogy az írott és beszélt nyelv kétségtelen kölcsönhatásában az eddig szokásosnál lényegesen nagyobb szerepet tulajdonított a szóbeliségnek. Szerinte az írott magyar nyelvben a középkor végére kialakult egyensúlyi állapot nem elsősorban az írásbeliség fejlődésével, nem a fordítások „szövegnevelő” hatására jött létre, amint HORVÁTH JÁNOS gondolta, hanem a fő formálóerőt az élőbeszédben kialakult kifejezőskincs fokozatos tömeges bekerülése jelentette. Mivel az írásbeliség igen lassan fejlődött, a szóbeli tolmácsolás pedig a kezdetektől mindennapos munkája volt az frástudóknak, logikus az a feltevés, hogy a literátus rétegnek — amelynek műveltsége is viszonylag egységes volt — a századok alatt kifermálódott egy bizonyos mértékig szabályozott beszélt szaknyelve, amelyet TARNAI — joggal — a „literátus réteg csoportnyelvé”-nek nevez. Ezt „tették át lassan írásba, s váltották át a könyvek nyelvévé a XV–XVI. sz. magyar fordítói” (237). Csak a középkor utolsó századában vált el a szóbeli és írásbeli hagyományok útja: csak ekkortól adott az írásos tradíció a fejlődéshez lényeges impulzusokat a maga rögzített formájában (284).

TARNAI a literátusi csoportnyelv szerepének igazolására különböző magyar szövegtípusokon (elsősorban elmélkedésen, imán, elbeszélő részleten, de lényegében az összes

elemzett szövegfajtán) mutatja be, hogy bizonyos sztereotip fordulatok, állandó jelzős és határozós szerkezetek, mellérendelt mondatrészpárok, a megszólítás módjai s a szóbeli előadás egyéb különféle szokásai a magyar fordításba gyakran a latin alapszövegtől teljesen függetlenül kerültek be és variálódtak, illetve meglepő következetességgel ismétlődtek. A magyar szövegeknek ez a viselkedése valóban csak úgy érthető, ha a beszélt csoportnyelv beáramlásával számolunk.

A szóbeliség szerepének ilyen értelmezése a középkorban feltétlenül reálisnak látszik, s haszonnal jár például az olyan különböző magyar fordítások összehasonlításában is, amelyek nagyjából azonos latin szövegből valók. Egyezéseiket ugyanis nem kell okvetlenül egy régi, illetve másik fordítás közvetlen szövegszerű hatásában keresni; így köztudottan sokszor eddig sem lehetett a számításba jövő kódexek összefüggéseit megnyugtatóan tisztázni. TARNAI meggyőzően feltételezi, hogy egy új fordítás elkészítésekor az írók sok tekintetben azt a szöveget rögzítették, amit a literátusi gyakorlatból jórészt kívülről tudtak, tehát amelyet koruk és vidékük literátusi zsargonja bizonyos fokig kicsiszolt. A fordítások közti egyezések tehát gyakran elsősorban egy kor, illetőleg vidék literátusi szaknyelvének közös készletéből erednek.

Az egyes magyar nyelvű szövegfajták áttekintése közben TARNAI nemcsak a szó- és írásbeliség viszonyának újszerű értelmezését nyújtja, hanem lényeges eredményre jut a prélikáció, a legelterjedtebb középkori irodalmi műfaj szabályainak a rekonstrukciójában is. E rész 153-as jegyzetéhez (259) megemlítem, hogy a bibliára és az egyes részeire vonatkozó középkori elnevezéseket HEXENDORF EDIT (Pais-Eml. 298—303) közölte. A cikk bizonyára elkerülte a szerző figyelmét.

A középkor végi magyar nyelvű irodalmi gyakorlatot összegezve két kikristályosodott alkotásmódot láthatunk: a fordítást — ez szó szerinti és a bibliára korlátozódott — és az ún. akkommodációt, a latin szövegnek meghatározott magyar közönséghez alkalmazott fordítását. Az utóbbi művek a középkori értelemben eredetinek számítanak. Az anyanyelvi irodalmi működés legmagasabb elméleti fokát az írói programok jelzik; ezt a szintet elszórt megjegyzéseken kívül a Karthauzi Névtelen munkássága képviseli. A szerző itt a stílusvizsgálatok szükségességére irányítja a figyelmet, amelyekkel az egyes fordítók jobban elkülöníthetők, s egy-egy jelzett írói szándék megvalósulása követelhetőbb lenne. Összességében a magyar nyelvű irodalmi gondolkodás a középkor végén lényegében elért az elméleti összefoglalás határához.

A kritikaitörténeti áttekintés a TARNAI rajzolta széles társadalmi és művelődéstörténeti háttérrel újabb, más megvilágításba helyezi középkori magyar szövegeinket. Érthetően marasztalja el pl. kódexeink jellemző szóhalmozását, amely a stílustörténezs számára erény is lehet. Az irodalomkritikai szempontú értékelés, úgy látom, a korai magyar nyelvű szövegeink megítélésében tér el gyökeresen az eddigi — jóllehet alapjában más szempontú vizsgálatokra épülő — véleményektől. TARNAI szerint a kezdeti időszak formálódó literátusi nyelve ugyan jórészt a latinon alapuló stílus fordulatokban is bővelkedett, de ezek használatában csak az alkalomnak és a közönségnek megfelelő, ösztönösen keresett jóhangzásra, hatásosságra törekvés figyelhető meg. „Retorikai tudatosságot e stilsztikában ne keressünk, mert a magyar szóbeli előadás latinnal egyeztethető ékítményeit Sylvester János kezdte felfedezni” (23). Ennek alapján például a HB. és K.-ról azt tartja, hogy a kritikai gondolkodás ilyen alacsony szintjén nem készülhetett szándékosan kétféle (szabadabb, illetőleg szorosabb) fordításmóddal a beszéd és a könyörgés (23), az ŐMS.-ről pedig nem is tesz említést.

Az eddigi kutatások részletes elemzésekkel (l. pl. újabban és irodalommal BALÁZS i. m. 451 kk., 486 kk.; BENKŐ i. m. 351—83) számos olyan szövegszerkesztési és stílusjegyre mutattak rá, amelyek nemcsak a latin szolgai-mechanikus utánzásán alapulnak, hanem a latin minták többé-kevésbé tudatos követését-alakítását tükrözik, illetőleg

amelyek az önálló magyar szövegformálási készség viszonylag magasabb fokát tanúsítják. Kétségtelen probléma az egész korszakban, amint TARNAI is írja például a prédikációkkal kapcsolatban, hogy „csak a szokások által szentesített nyelvi sztereotípiák ragadhatók meg, az elméleti ismeretek tudatosságának a foka, éppen teoretikus források hiányában, már nem” (258). Úgy gondolom azonban — amint BALÁZS JÁNOS is feltételezi esetenként a latin retorikai előírások hatását —, hogy a hazai latinban ekkor kitapintható elvontabb irodalmi ismeretek valamelyest szándékos használatát az anyanyelvű művektől teljesen megtagadni nem szükséges (pl. az etimologizálást is kiválóan alkalmazták a magyarra). Vajon a latin „retorikai szó- és gondolatalkazatok . . . e g é s z t a n á t” (23; a ritkítás tőlem — M. N. I.) kell-e előbb ismerni ahhoz, hogy a HB. és K.-ben bizonyos törekvéseket tudatosnak lássunk? S vajon valóban Sylvester volt-e az első, aki a magyarban a latinnal egyeztethető ékítményeket fedezett fel? A spontán szövegformálódás és az ösztönös hatásosságra törekvés szerepének elismerése mellett mégis azt hiszem, hogy a korai nyelvemlékeinkben az iskolázott literátusok kisebb-nagyobb mértékű céltudatos alakító tevékenységével is számolnunk kell.

A kora középkori magyar nyelvű írásosság mértékéről szintén túl sarkítottnak tartom a TARNAI véleményét. Szerinte ugyanis a HB.-et csak kivételesen, alkalmilag jegyezték le (23, 277), egyébként azonban a korai klerikusok „egyetlen szavukat sem tartották szükségesnek leírni” (23), s „a legvandalább könyvpusztítás és a legbűnösebb hanyagság sem semmisíthetett meg nyomtalanul minden magyar nyelvű könyvet a Jókai-kódex előtti időből, és nem tüntethetett el minden misszilis levelet az 1486 előtti évekből, ha a papság korábban legalább alkalomszerűen leírja a magyar beszédeit . . . s ha az írástudatlan nemesurak nem íródeákjaik tollára és tolmácsolására támaszkodva leveleznek egymással” (237). Abból, hogy a leggyakrabban használt egyházi textusokról (pl. a miatyánk, a credo) csak viszonylag késői magyar fordítást ismerünk, vagy hogy a Jókai-kódex előtti időből nem maradt ránk könyv terjedelmű magyar szöveg, s a HB.-et kivéve egyetlen árpád-kori magyar nyelvű prédikáció sem, még nem következik feltétlenül, hogy ilyeneket egyáltalán nem írtak le. Ismeretes, hogy nyelvemlékeink zöme, így a HB. és a Jókai-kódex is másolat, (nem is feltétlen az egyedüli), tehát volt előtt előzményük. Aztán pl. TARNAI is említi (284—5) KNEZSÁNAK azt a helyesírástörténeti megállapítását, hogy a XII. századi kancelláriai ortográfiának az árpád-kori kis szövegemlékeink helyesírása a folytatása, Ráekai Lea helyesírása pedig a XIII—XIV. századi kancellária gyakorlatával egyezik meg. És a MargL.-ből vagy MEZEY LÁSZLÓ kutatásaiból is tudjuk, hogy Szent Margit életében a Nyulak szigeti kolostorban használtak magyar nyelvű bibliai szövegeket. Másrészt még a nyomtatványok korából is több példa van arra, hogy tudunk egy könyv létéről, de egyetlen példány sem maradt ránk, vagy legfeljebb egy-kettő, többek között azért, mert teljesen elhasználták őket. Tehát a kora középkorban a memoriter jelentős, döntő szerepének elismerése mellett sem lehet kizárni, hogy magyar szövegeket „legalább alkalomszerűen” leírtak, másoltak.

A JordK. szerzőjét szintén árnyaltabban ítélném meg. Igaza van TARNAINAK abban (273), hogy az evangéliumokhoz írt prológus, amellyel a szerző műveltségét, előremutató gondolkodását elsősorban bizonyítani szokták, ismeretlen forrású. Megjegyzem azonban, hogy a fordítást a latinnal összevetve a fordítónak bizonyos tervszerű szerkesztési szándéka vehető észre, amellyel az említett előszóban kifejtett gondolatokat valószínűleg a szó szerinti fordítást csak az evangéliumokban tartotta fontosnak, másutt módszeres következetességgel — igaz, bibliafordításokban szokatlanul — a közönség alacsonyabb igényeihez szabta a szöveget (vö. [M.] NAGY: MNy. LXXVII [1981.], 41—8). Így a kódexfordítót mégis egy célszerű olvasmány szerkesztési szándéka vezette.

Mindent egybevéve TARNAI munkája középkori írásbeliségünknek számos vonatkozásban újszerű, kikristályosodott szemléletű, alapos szintézise, amely e téma kutatói-

nak — akár elfogadva, akár esetenként vitázva vele — alapvető támpontokat ad. Több részeredménye szintén jelentősen előbbre viszi eddigi ismereteinket, s az is örvendetes, hogy jónéhány konkrét tennivalóra — köztük kifejezetten nyelvészetiekre is — ráirányítja a figyelmet (pl. a literátusi csoportnyelv kérdései, stílusvizsgálatok az egyes fordítók elkülönítésére, jelentéstani vizsgálatok az irodalmi terminológia körében, középkori könyvjegyzékeink összkiadásának ügye, közép-kelet európai összehasonlító művelődés-történeti kutatások stb.).

M. NAGY ILONA

A második finnugor fonológiai tanácskozás néhány tanulsága

Studien zur phonologischen Beschreibung uralischer Sprachen. Herausgegeben von PÉTER HAJDÚ und LÁSZLÓ HONTI. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1984. 331 o. (Bibliotheca Uralica 7.)

1. Az 1965. évi II. nemzetközi finnugor kongresszuson TH. A. SEBEOK adta az első indítást ahhoz, hogy az 1939. évi koppenhágai nyelvészkongresszuson ajánlottak értelmében a hozzáértők összeállítsák a finnugor (pontosabban: az uráli) nyelvek fonémarendszereinek leírását. W. STEINITZ ösztönzésére még Helsinkiben egy 16 tagú bizottságot alakítottak a program kidolgozására. Megtörténtek az előkészületek egy 1967. évi finnugor fonológiai szimpozionra, de az Steinitz váratlan halála miatt elmaradt. Újabb hét évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy Steinitz tanítványai — G. SAUER vezetésével — 1974-ben megrendezhessék Berlinben a „Phonologische Analyse der uralischen Sprachen” címet viselő első finnugor fonológiai kongresszust. Ezt követte az 1979-ben Mátrafüreden megtartott második uráli fonológiai tanácskozás. A címben jelzett kötet lényegében e szimpozion anyagát tartalmazza (az eltérésekről l. 8—9).

Az ismertetendő kötet tematikus rendben tartalmazza a kongresszuson elhangzott, illetőleg a szervezőbizottságnak és a szerkesztőségnek írásban megküldött előadásokat: a szamojéd nyelvek hangtani rendszerét tárgyaló tanulmányok után következnek az obiugor, a permi, a cseremis, a mordvin, a finn és a lapp nyelvekre vonatkozó hangrendszerkezési kérdések. E tematika tehát voltaképpen rokonsági fok szerinti és — ezzel legtöbbször párhuzamosan — földrajzi elvet egyaránt követ. Mindenesetre megválaszolatlan kérdés marad, hogy a kongresszus egyetlen magyar fonológiai előadásának anyaga (Some vowel systems of Hungarian koine) hová került volna a könyvbe, ha azt szerzője, MÁRTONFI FERENC közlésre érettnék tartja; így viszont sajnos csak a kötet összefoglalásában, utalásként esik róla szó (l. az alábbiakban, a 3. I) pontban). Itt érdemel említést, hogy magyar szempontból e tanulmánykötet kérdéskörébe illik HELL GYÖRGY — egyelőre kéziratban — kandidátusi értekezése (A magyar szókinés fonémastatisztikája, szótagtípusstatisztikája és mássalhangzó-kapcsolódásai. Bp., 1983.).

2. A szimpozion előadójának többsége nem egységes rendszert akar adni az egyes uráli nyelvek fonémaállományáról (bár, mindenképp a JAKOBSON—HALLE-féle megkülönböztető jegyek alapján, rendszerint táblázatba foglalják a tárgyalt nyelv vagy nyelvjárás hangrendszerét is), hanem leggyakrabban egy-egy kiragadott vagy éppen arra a nyelvre jellemző sajátos problémát fejtegetnek. A résztvevők szellem láthatóan a fonológia fejlődésének újabb álláspontját képviselik. A fonológiai leírást ennél fogva többször nem merítik ki a fonémák pusztá leírásával, hanem figyelembe veszik azok morfológiai helyzetét, szerepét is: azt, hogy a fonémák a szó elején, a belsejében vagy a végén állnak-e, a tőhöz tartoznak-e vagy a toldalékhoz, a szóhangsúlyhoz hogyan viszonyulnak stb.